

A külföldre ingázás statisztikai, demográfiai és területi jellemzői Magyarországon

Statistical, Demographic and Spatial Characteristics of Cross-Border Commuting in Hungary

Egedy Tamás

MTA CSFK
Földrajztudományi Intézet
E-mail: egedy@gmx.net

A rendszerváltozás után az ingázás intenzitása, jellege és földrajzi mintázata jelentősen átalakult Magyarországon. Az államszocialista, fordí típusú ingázást fokozatosan egy új, posztfordí térbeli struktúrájú ingázás váltotta fel. A gazdasági átalakulás egyik fontos eleme volt, hogy megjelent a határon átívelő ingázás, amelynek jelentősége különösen az Európai Unió, illetve a schengeni övezet kibővítésével értékelődött fel. A határon átívelő ingázás abszolút számokban nem, növekedési tendenciáját tekintve viszont jelentős Magyarországon. A tanulmányban a rendelkezésre álló releváns statisztikai adatbázisok segítségével ismertetem a határon átívelő napi ingázás legfontosabb területi és demográfiai jellemzőit. Az osztrák–magyar–szlovák hármashatáron átívelő ingázás helyzetét esettanulmányban mutatom be. Az ingázás megkezdéséről szóló döntéseket egyértelműen a gazdasági okok határozzák meg, az életút előrehaladtával azonban a későbbiekben a szociális okok kerülnek előtérbe. A külföldre ingázás mögött alapvetően a kibocsátó és a fogadó ország munkaerőpiacai közötti jövedelmi különbségek húzódnak meg. A külföldre ingázás meghatározó iránya nyugat, vagyis legtöbbször Ausztriába járnak dolgozni napi (vagy heti) rendszerességgel. A külföldre ingázás által erőteljesen érintett települések az ország észak-nyugati és nyugati határszélén koncentrálnak. A hazánkból külföldre elingázók a nagyobb mobilitású csoportokból kerülnek ki: 70%-uk férfi, közel 60%-uk 40 évesnél fiatalabb. Többségük középfokú végzettséggel, ezen belül is szakiskolai, szakmunkásbizonyítvánnyal rendelkezik. Képzettségüknek megfelelően elsősorban a vendéglátásban, az iparban és az építőiparban dolgoznak.

Kulcsszavak:

cirkuláris mobilitás,
ingázás,
határon átívelő ingázás,
jövedelemkülönbségek,
átlagfizetés,
munkaerőpiac

After the change of regime in 1989 the intensity, type and geographic pattern of commuting significantly changed in Hungary. The state socialist Fordist type of commuting was gradually replaced by a new, post-Fordist structural type of commuting. An important element of the economic transition was the emerging of cross-border commuting, which became increasingly preferred after accession to the European Union and the Schengen area. Although the extent of cross-border commuting in terms of absolute numbers is negligible in Hungary, the growth trend is significant. The major spatial and demographic characteristics of daily commuting through the Austrian-Hungarian-Slovakian border is presented in a case study based on relevant statistical database. Regarding motivations for commuting across the border it can be stated that at the start economic reasons are the driving force, shifting into social reasons as time passes by. The main motivation behind commuting is the income gap on the labour market of the home and the host country. The dominant direction of commuting abroad is the west, and on a daily or weekly basis most people commute to Austria. Accordingly, municipalities strongly affected by cross-border commuting are concentrated next to the north-western and western border of Hungary. In Hungary, 70% of cross border commuters is male and nearly 60% is younger than 40 years of age. Most of them have secondary education with vocational certificate. They predominantly work in tourism, industry and construction industry.

Keywords:
circular mobility,
commuting,
cross-border commuting,
income gap,
average salary,
labour market

Beküldve: 2017. április 20

Elfogadva: 2017. június 6.

Bevezetés

Az Európai Unió népességének több mint harmada, azaz 200 millió ember él határ menti régiókban, ahol a határon történő átjárás – legyen az munkába járás, szabadidő eltöltése, kulturális programok felkeresése vagy bevásárlás – része a mindennapi életnek. A határon átvélő foglalkoztatás a helyi munkaerőpiac fontos része, olyan lehetőségeket hordoz magában, amelyből mind a munkavállaló, mind a munkaadó

profitálhat, s a meglévő tudást és tapasztalatot kölcsönösen kamatoztathatják. A határon átívelő ingázásból nemcsak a fogadó ország, hanem a kibocsátó ország is előnyt szerezhethet (win-win szituáció). A fogadó országban az ingázás a munkaerő-szükségletet biztosíthatja a szomszédos országból, a kibocsátó országban pedig – különösen a hátrányos helyzetű, magas munkanélküliségi rátával jellemezhető régiókban – csökkentheti a munkaerőpiaci feszültségeket. A határ menti régiókban jelentős munkahelykínálat koncentrálódik, az ingázók munkahelykereslete viszont ettől elmarad. A kínálati oldalról a fogadó országokban a munkajogi szabályozás és a külföldi munkavállalók számának korlátozása, a keresleti oldalról a kibocsátó országokban az információhiányból fakadó bizonytalanság, valamint az eltérő társadalombiztosítási és adózási jogszabályok tekinthetők az ingázás legnagyobb akadályának. Ezek leküzdésében fontos szerepet játszhatnak a különböző szervezetek, intézmények és hálózatok, amelyek a határ menti régiókban a kooperációt és a munkavállalást segítik, például az Európai Foglalkoztatási Szolgálatok (European Employment Services – EURES) tevékenysége. A határon átívelő ingázás jelenleg kihívás, de egyben lehetőség is az érintett országok számára. A határ menti munkavállalást általában marginális jelenségnek tekintik a munkaerőpiacon, és emiatt kevésbé áll a döntéshozók figyelmének középpontjában. Az ingázás szerepe, társadalmi-gazdasági súlya, a munkaerő térbeli mobilitása ugyanakkor egyértelműen erősödött hazánkban a rendszerváltozás óta (Illés–Kincses 2012). Az új technológiák megismerése, a külföldi know-how és tapasztalatok kölcsönös cseréje, az ingázás gazdaságélénkítő szerepe a határ mindkét oldalán magában hordozza a továbbfejlesztés lehetőségét (Ramírez–Winkler 2012).

A határon átívelő ingázás nemcsak gazdasági kérdés, hanem annak kétségtelenül társadalmi (szociális) következményei is vannak (Illés–Kincses 2009). A napi ingázással összefüggésben egy új életforma és életvitel jelenik meg, ami egyben a tér, a határmentiség értelmezésében is új kérdéseket vet fel. A határon átívelő ingázás feltárása azért is érdekes, mert nemcsak hazánkban kevésbé kutatott jelenség, hanem Európa más országaiban is, így viszonylag szűk körű információval rendelkezünk a határon át ingázók életkörülményeiről és attitűdjeiről. A határon átívelő ingázásra úgy is tekinthetünk, mint a változatos posztmodern, transzlokális életvitel egy lehetséges prototípusára, mert az ingázók kevésbé helyhez kötöttek (multilokálisak) és rendkívül mobilisak (Wille 2012).

A tanulmány célja, hogy a külföldre ingázás legfontosabb jellemzőit bemutassa, feltárja, valamint átfogó képet adjon a határon átívelő ingázás statisztikai, demográfiai és területi viszonyairól, aktuális tendenciáiról Magyarországon. A tanulmány első részében a kutatás elméleti alapjait, a második részében a határon átívelő ingázás legfontosabb nemzetközi tapasztalatait ismertetem. Statisztikai adatok segítségével a külföldre ingázás jelentőségét, valamint a folyamatok rendszerváltozás utáni legfontosabb tendenciáit, továbbá a külföldre ingázók demográfiai jellemzőit, a különböző határszakaszokon átívelő napi ingázás legfontosabb adatait és az ingázók összetéte-

lét mutatom be. A harmadik részben esettanulmányként a Bécs–Pozsony–Győr úgynevezett arany háromszögben végbemenő ingázási folyamatokat vizsgálom, ugyanis ez a terület az ingázók száma alapján különleges jelentőségű a határon átívelő ingázásban. A tanulmányban a napi ingázás fogalmára a KSH által és a nemzetközi szakirodalomban széles körben alkalmazott definíciót használom, vagyis naponta ingázó az a foglalkoztatott, aki nem ugyanazon a településen dolgozik, mint ahol ténylegesen lakik. A naponta ingázók közé számítanak a napinál ritkábban (például két-három naponta), de rendszeresen ingázók is (KSH 2015b).

Elméleti háttér és nemzetközi tapasztalatok

A szakirodalom a munkaerő határon át történő mozgásának (migráció vagy ingázás) legfontosabb okaként a fogadó és a kibocsátó ország jövedelemkülönbségét jelöli meg, ezt tekinthetjük tehát az elsődleges motiváló tényezőnek (Castles–Miller 2003). A neoklasszikus közgazdaságtani iskola a migrációból vagy az ingázásból eredő hasznot a jövedelemmel azonosítja, ily módon a mobilitás a humán tőke anyagi javakká konvertálását jelenti. Megfordítva is igaz: az ingázásban fontos szerep jut a tőkekonverciónak, vagyis annak, hogy az ingázó milyen formában és mértékben képes a megszerzett anyagi javakat (economic capital) helyben társadalmi és humán tőkévé (social capital) alakítani. Vagyis az ingázók képesek-e helyzetükön javítani, új vállalkozást indítani, társadalmilag felemelkedni? Az ingázás tehát a kibocsátó országban sikeresen járulhat hozzá a társadalmi tőke növeléséhez és a gazdasági környezet javításához (Carling et al. 2015).

Minél rövidebb idejű a munkavállalás (például napi ingázás, szezonális munkavállalás), annál erőteljesebben jelentkezik a fogadó ország munkaerőpiacának szívóereje (Honvári 2014). A rövid idejű ingázás azért is kedvező a munkavállaló számára, mert mind a fogadó ország nyújtotta munkaerőpiaci feltételeket (magasabb jövedelem), mind a szociális kapcsolatokat (otthoni élet, baráti kapcsolatok, gyökerek megtartása, család) együttesen igénybe tudja venni.

Frederiksen és szerzőtársai (2010) ugyanakkor felhívták a figyelmet arra, hogy a magasabb bruttó kereseti lehetőségek nem feltétlenül vezetnek nagyobb mobilitáshoz. Razin és Sadka (2010) bizonyították, hogy a migrációs döntéseket a jövedelmen kívül a fogadó országban kapott jóléti és szociális juttatások is jelentősen befolyásolják. Az ingázás során a munkavállaló folyamatosan monitorozza a hazai viszonyokat is, így a gazdaságpolitikai változások (a munkaerőpiacot érintő kedvező vagy kedvezőtlen döntések) nagymértékben befolyásolhatják az ingázás melletti döntést és annak volumenét, illetve tartósságát (Burda 1995). Honvári (2014) hangsúlyozta, hogy a migráció csak abban az esetben számít racionális döntésnek, ha a megszerzhető többletjövedelem kompenzálja az elvándorlás okozta veszteségeket is. Vagyis nem kizárólag a jövedelmi szintek közötti különbségek mozgatják a folyamatot.

A migrációs elméletek jelentős része a folyamatot a keresleti oldalról magyarázza, azaz a munkaerő mobilitását nem kizárólag a jövedelmi különbségek alakítják, hi-

szen a migráció nem jöhetne létre, ha a fogadó országban nem lenne munkaerő-kereslet. A migráció vagy az ingázás létrejöttéhez elengedhetetlenek a fogadó ország munkaerőpiacának szükségletei, az ott kínált munkalehetőségek is. Általános tendencia ugyanakkor, hogy a fogadó országban a munkavállaló migránst vagy ingázót a képzettségénél alacsonyabb pozícióban foglalkoztatják, például a felsőfokú végzettségű munkavállaló közép- vagy alacsonyabb végzettséget igénylő munkát végez. Különösen jellemző ez a Kelet-Európából érkező ingázókra, így nemcsak az agyelszívás (brain drain), hanem a szaktudás-elpazarlás (brain waste) is a migráció vagy az ingázás kísérőfolyamataként jelentkezhet (Pires 2015).

Az ingázást nagyban befolyásolhatják a fogadó országban tapasztalt munkakörülmények és munkakörnyezet. A nyugat-európai gyakorlat azt mutatja, hogy a munkakultúra, a menedzsmenttel kialakult jó emberi kapcsolatok, a munkavállalók és a munkaadók közötti jó viszony, valamint a karrierlehetőségek jelentősen formálják az ingázás hosszú távú alakulását (Carling et al. 2015). Az ingázók külföldi jogi státusa (munkajogi előírások, munkavállalási jogszabályok, a munkavállalók számának szabályozása, restriktív intézkedések) ugyancsak hat az ingázás volumenére és az ingázók összetételére: az ingázást és a rendszeres visszatérést jelentősen befolyásolja az ingázó fogadó országbeli helyzetének stabilitása. Az ingázás kiindulási helye, a folyamatos visszatérés fontos szerepet játszik az ingázás fennmaradásában (vagy megszűnésében). A helyi viszonyok megerősítik döntésében az ingázót. Gyakori oka a tartós ingázásnak és növeli az ingázási hajlandóságot a kibocsátó ország gazdaságpolitikájával, kormányzatával szembeni bizalmatlanság, azaz az ingázó kevésbé bízik hazája prosperitásában, jogrendjében és gazdaságpolitikai döntéseiben. A kibocsátó országban a korrupció magas szintje átvághatja a gazdasági és a szociális tényezők közötti korlátokat, visszatartó tényezőket (1. táblázat).

1. táblázat

Az ingázást befolyásoló legfontosabb tényezők
Main factors influencing commuting

Szempont	Kibocsátó ország	Fogadó ország
Pozitív	<i>Visszatartó tényezők</i> – Nyugodt, megállapodott életvitel helyben. – Jó szociális kapcsolatok és a rokonság elérhetősége.	<i>Vonzó tényezők</i> – Kiszámítható jogi háttér. – Kedvező munkalehetőségek, magasabb fizetéssel.
Negatív	<i>Taszító tényezők</i> – A korrupció és a nepotizmus magas szintje. – Kedvezőtlen helyi társadalmi, gazdasági viszonyok és kilátások. – A bizalom hiánya a kibocsátó országgal szemben.	<i>Távol tartó tényezők</i> – Helyi munkaerőpiaci szabályozás (szigorú munkavállalási szabályok, munkavállalók számának csökkentése). – A családi helyzet és a szociális kapcsolatok fellazulása.

Forrás: Carling et al. (2015) alapján.

A határon átívelő ingázás fő motiváló tényezői – mint arra korábban már utaltunk – a jobb munkalehetőségek és a magasabb fizetés. Az ingázók ezek reményében vállalják a napi többórás utazást, a közlekedési dugók miatti idővesztést, továbbá azt, hogy a családjukra sokkal kevesebb idő jut. Ezzel szemben a kedvezőbb munkalehetőségek és munkakörülmények, a magasabb életszínvonal, de nem ritkán maga az izgalmasabb élet áll. Elsősorban a fiatalabb korosztályokhoz tartozó ingázók nyilatkoznak úgy, hogy számukra az élettapasztalat megszerzése egy idegen országban fontos tényező a döntés során (Wille 2012). Érdekes kérdés ennek fényében, hogy vajon hogyan illeszkednek be ezek a dolgozók a munkahelyi és a lakóhelyi közösségekbe? A még nem családos fiatalok gyakran vásárolnak külföldi üzletekben, betérnek a helyi éttermekbe, mozikba, bárókban szórakoznak, kihasználják a fogadó ország nyújtotta kulturális lehetőségeket, és gyakran baráti kapcsolatokat alakítanak ki a helyiekkel. A nemzetközi tapasztalatok (például Wille [2012] kutatásai a SaarLorLux hármashatár területén) azt mutatják, hogy az ingázók kevésbé, vagy egyáltalán nem integrálódnak a munkavállalás helyén, mert számukra a lakóhelyi közösségek a meghatározók. Az idő előrehaladtával ugyanakkor egyre nehezebb a visszailleszkedés a helyi viszonyok közé, egyre nagyobb kihívásokkal kell szembenéznie az ingázónak, ezért a végleges migrációt is választhatja.

A külföldi munkahelyeken is akadnak problémák, hiszen az ingázók nemcsak eltérő oktatási rendszerből érkeznek, aminek következtében tudásszintjük és szaktudásuk különböző, hanem gyakran más munkakultúrát is képviselnek, más munkamódszereket alkalmaznak. Egyes cégek csak meghatározott országból érkező ingázókat foglalkoztatnak annak érdekében, hogy minimálisra csökkentsék a közöttük meglévő különbségeket.

A nyelvi nehézségek sem könnyítik meg az ingázók helyzetét, hiszen az idegen nyelven történő kommunikáció nagyobb koncentrációt igényel. A munkahelyi szaknyelvben a „fejezzük ki magunkat egyszerűen” módszer gyakran információvesztéshez és félreértéshez vezet. Saját bevallásuk szerint az ingázók szeretnék, ha egyenrangú félként bánnának velük a munkahelyükön, de az állások betöltésénél még így is főként azt vizsgálják, hogy ki honnan érkezett (Wille 2012).

A családi helyzet és a családi kötelek nagyban befolyásolják az ingázót, s nyomást gyakorolnak az ingázás fenntartására. Ez elsősorban a család eltartását jelenti, de felmerülhetnek egyéb szociális vagy gazdasági szempontok is. Különösen a kisgyermekes, vagy iskoláskorú gyermeket nevelő családok esetében számolhatunk az ingázás tartós fennmaradásával, ugyanis a családfenntartó biztosítani akarja az anyagi stabilitást. A kibocsátó országban levő erős családi kötelek esetén az ingázók a legkritikább esetben választják a végleges migrációt (Carling et al. 2015).

Gyakran találkozunk azzal a – politikusok által is hangoztatott – klisével, miszerint a fiatalok csak nyelvet tanulni mennek külföldre, vagy a munka befejeztével hazatérnek. Az ingázók és a külföldön dolgozók hazacsábítására a kibocsátó országok kormányzatai gyakran indítanak kampányokat, honlapokat is üzemeltetnek,

valamint jelentős összegeket fordítanak a visszatérés költségeinek anyagi fedezésére (Lados–Hegedűs 2016). A nemzetközi tapasztalat azt mutatja, hogy ezen akciók határfoka gyakran kérdéses, mert az ingázók és a migránsok sokkal inkább személyes kapcsolati hálójukon (personal networks) tájékozódnak az aktuális gazdasági és politikai helyzetről, nem pedig az említett hivatalos oldalakról.

Carling és munkatársai (2015) megállapították, hogy az időtényezőnek kiemelkedő szerepe van az ingázásban, s ezzel kapcsolatban a következő összetevőket kell figyelembe vennünk:

- Az időtényező (azaz mióta áll fenn az ingázás) jelentős az ingázás alakulásában, ugyanis az idő előrehaladtával az ingázás egyre inkább életvitelszerűvé válik. Minél régebben dolgozik valaki külföldön, annál nagyobb az esélye a kibocsátó ország végleges elhagyásának, a tartós távolmaradásnak, illetve egyre kisebb a valószínűsége annak, hogy megszűnik az ingázás.
- Az ingázó életkora is jelentős mértékben befolyásolja az ingázás jellegét, hiszen minél idősebb korában kezd el valaki ingázni, annál jobban kötődik kiindulási helyéhez, annál több szállal kapcsolódik hazájához és lakóhelyéhez. A fiatalabb korosztály – életkora miatt is – sokkal rugalmasabb, megfelelő végzettség esetén sokkal könnyebben mozog a külföldi munkaerőpiacon. Minél fiatalabban kezd valaki ingázni, annál nagyobb a valószínűsége, hogy ezt az életformát fenntartja.
- A biográfiai idő, vagyis az életkor és a családi életciklus aktuális szakasza erősen kihat az ingázásra. Meghatározó, hogy a családi életciklus melyik szakaszában van az ingázó, hiszen a szoros családi kötelék alapvető tényező az ingázás jövőbeli alakulásában.
- A bürokratikus idő: minél régebben ingázik valaki, annál inkább távolodik a kibocsátó ország adminisztratív szabályozásától, körülményeitől, és annál inkább közeledik a fogadó ország viszonyaihoz.
- A történelmi idő (hosszabb időtáv): a kibocsátó országban végbemenő politikai, társadalmi és gazdasági átalakulások, változások hatással vannak az ingázás volumenére. Az ingázás kibocsátó és fogadó területe közötti társadalmi-gazdasági változások erősen befolyásolják az ingázás alakulását mind pozitív, mind negatív irányba.

A Magyarországról külföldre ingázók jellemzői a statisztikai adatok tükrében

A külföldre ingázás jelentősége Magyarországon

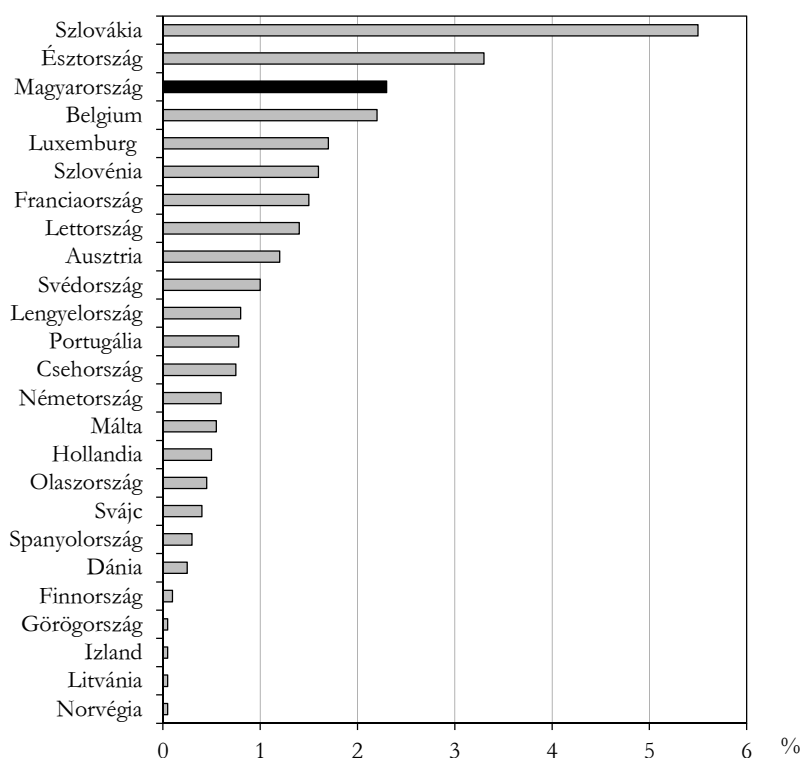
A határon átvélő ingázás jelentősége az Európai Unió, illetve a schengeni övezet kibővítésével rohamosan nőtt. Ezt a 2000 utáni időszakban – többek között – az ingázók számának gyors emelkedése okozta: az EU-15/EEA/EFTA övezetben a 2000-ben becsült 490 ezer főről 2007-re közel 665 ezer főre nőtt, az új tagállamokat

is figyelembe véve a határon át ingázók száma pedig meghaladta a 778 ezer főt (Nerb et al. 2009). A határon átívelő ingázás mértéke abszolút számok alapján nem jelentős Magyarországon, növekedési tendenciáját tekintve viszont számottevő.

A 2011. évi népszámlálás időpontjában 27 ezer olyan foglalkoztatott élt hazánkban, aki magyarországi lakóhelyét megőrizve, rendszeresen külföldi munkahelyre ingázott. Rajtuk kívül 143 ezer fő élt legalább egy éve külföldön, és további 70 ezer fő tartózkodott egy évnél rövidebb ideje határainkon túl. Utóbbiak közül 57 ezer fő elsősorban munkavállalás céljából költözött átmenetileg külföldre. A 2011. évi népszámlálás adatai alapján a Magyarországgal szomszédos EU-tagállamokban, valamint Szerbiában a foglalkoztatottak átlagosan 0,9–5,8%-a ingázott külföldi munkahelyre. Hazánkban ez az arány 2,1% volt (KSH 2015a).

1. ábra

A határon át ingázók aránya a foglalkoztatottak között, 2014
Cross-border commuters as a share of employed population, 2014

Forrás: Boot – Wolff 2015.

A külföldre ingázás változása erősen korrelál az ingázók számának időbeli változásával. A rendszerváltozás után, az 1990-es években az ingázók száma csökkent

Magyarországon, s ebben az időszakban a külföldre ingázás volumene is kicsi volt. Az ezredforduló után az ingázók számának növekedésével párhuzamosan a külföldre ingázás is nagy lendületet vett: 2001 és 2011 között a külföldre ingázók száma 5,2-szeresére emelkedett. A tendencia az elmúlt években is folytatódott: a legfeljebb egy évig külföldön tartózkodó, vagy ingázó munkavállalók száma 2011 és 2014 között közel ötödével nőtt, 2014-ben megközelítette a 100 ezer főt.

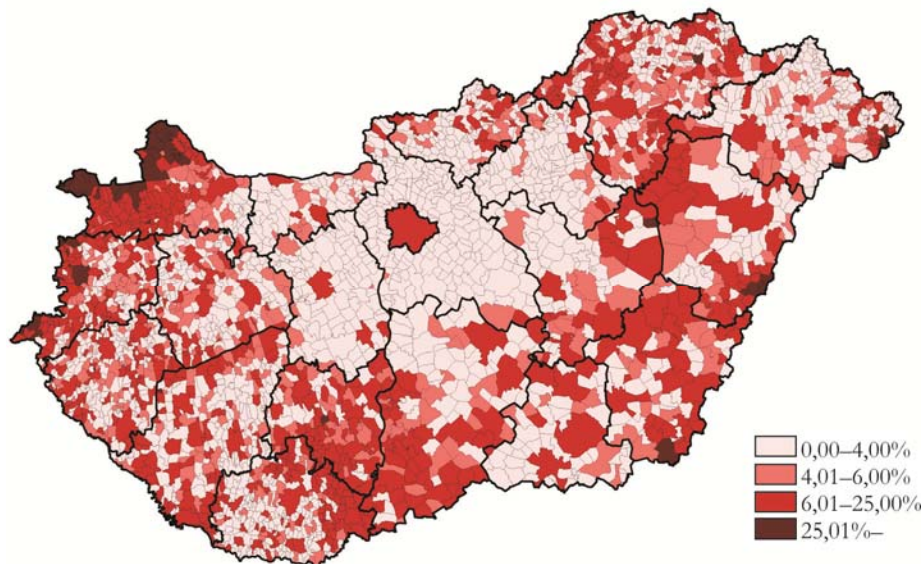
A külföldre ingázók számának és arányának változása 1990 után

A rendszerváltozás előtt az elingázók és a beingázók száma gyakorlatilag azonos volt, hiszen egy aktív kereső lakóhelyének településéről csak egy jól meghatározható hazai településre ingázott munkavégzés céljából. 1990 után a két adat egyre inkább kezdett eltérni egymástól (Kiss–Szalkai 2014). Míg az elingázók száma településenként jól azonosítható, addig a beingázók számának meghatározása egyre nagyobb nehézségekbe ütközik. Ebben döntően két tényező játszik szerepet. Egyrészt a határok megnyílásával, a közlekedési költségek fajlagos csökkenésével mind többen járnak külföldre dolgozni. Míg 2001-ben a magyarországi állandó lakóhellyel rendelkező, de külföldre munka céljából elingázó foglalkoztatottak száma 10 487 fő volt, addig 2011-ben már 83 822 fő. Egy részük, 27 128 fő (az elingázók 2%-a) beállottan naponta valamelyik szomszédos országba járt dolgozni (ingázott), másik részük (56 694 fő) azonban „átmenetileg külföldön tartózkodó” volt. Másik bizonytalansági tényező a „változó településen dolgozók” csoportja: számuk 2001-ben 182 574 fő volt (az eljárók 16,5%-a), ami 2011-re 153 410 főre (az eljárók 11%-a) csökkent.

Az Európai Unióhoz történt csatlakozásunk évében (2004) a határon átvelő ingázás még nem volt jelentős: 16 790 fő ingázott a szomszédos országokba (döntően Ausztriába), míg a beingázók száma 14 089 fő volt. A határok átjárhatóságának növekedésével a határ menti településekről azonban egyre többen kezdtek ingázni a szomszédos országokba. 2011-ben a 27 ezer külföldre ingázó közül 22 ezer fő (83%) Ausztriában vállalt munkát (Kiss–Szalkai 2014). Ausztria vezető szerepe továbbra is megkérdőjelezhetetlen. Nyugati szomszédunk munkaerőpiaci mutatói, illetve átlagos bérszínvonala lényegesen kedvezőbb a hazainál. A 2011. évi népszámlálás adatai alapján Győr-Moson-Sopron megyéből 13,5 ezren, Vas megyéből közel 5 ezren, emellett Budapestről, Pest és Zala megyéből még nagyobb számban jártak dolgozni Ausztriába (KSH 2015a). A külföldre ingázók összetételében időközben az arányok valamelyest eltolódtak Szlovákia és Románia irányába. Szlovákia esetében a schengeni határok bővítése, a határellenőrzés megszűnése, az euró bevezetése és a szlovák gazdaság teljesítőképességének gyors növekedése, Románia esetében a magyar oldalon a határ menti települések kedvezőtlen társadalmi-gazdasági viszonyai és a román gazdaság elmúlt években mért növekedése járulhatott hozzá az ingázás élénküléséhez.

2. ábra

A külföldre ingázók aránya Magyarország településein, 2011
Share of cross-border commuters in Hungary by settlements, 2011

Forrás: a KSH 2011. évi népszámlálás adatai alapján szerkesztette Szabó, B.

2. táblázat

A külföldre ingázók száma és aránya Magyarországon településkategóriák szerint

Number and share of cross-border commuters in Hungary by settlement size (1990–2011)

Településkategória, fő	A külföldre ingázók száma, fő			Ingázókon belüli aránya, %		
	1990	2001	2011	1990	2001	2011
–1 000	102	675	3 410	0,0	0,5	2,0
1 000–2 000	177	1 098	3 631	0,0	0,6	1,8
2 001–5 000	341	1 359	4 346	0,1	0,5	1,5
5 001–10 000	35	569	1 664	0,0	0,4	1,0
10 001–20 000	37	971	2 565	0,0	0,7	1,5
20 001–50 000	87	1 038	2 931	0,1	1,0	2,0
50 001–100 000	109	2 084	5 665	0,5	4,0	10,0
100 000–	46	631	1 517	0,2	1,6	3,0
Budapest	0	2 062	1 399	0,0	3,1	1,8
<i>Összesen</i>	<i>934</i>	<i>10 487</i>	<i>27 128</i>	<i>0,1</i>	<i>0,9</i>	<i>2,0</i>

Forrás: a KSH 1990., 2001., 2011. évi népszámlálási adatai alapján saját számítás.

2011-ben Magyarországon 126 települést sorolhattunk a külföldi ingázással érintett helységek közé, vagyis ahonnan legalább 5-en ingáztak külföldre dolgozni, és a szomszédos állam területére eljárók az ingázók legalább egytizedét képviselték. Ezen települések alapvetően Győr-Moson-Sopron, Vas, valamint Békés, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben találhatóak (2. ábra). A határon átvelő ingázás az 50–100 ezer fős településeken nőtt a legnagyobb mértékben (2. táblázat), ahol átlagosan minden tizedik elingázó külföldön dolgozott. Ide sorolható többek között Sopron, Szombathely és Zalaegerszeg is, ahonnan sokan járnak a határon túlra dolgozni. Az 50–100 ezer fős településeken nem az ingázó mozgások csökkenésére, hanem azok átrendeződésére vezethető vissza a belföldi ingázás jelentős mértékű visszaesése: a be- és elingázók egy része határon át ingázóvá vált (Kovács et al. 2015).

A határon át ingázók legfontosabb demográfiai jellemzői

2011-ben a rendszeresen külföldi településre járó munkavállalók 83%-a 50, 58%-a 40 évesnél fiatalabb volt. A külföldre ingázók többsége mind a férfiaknál, mind a nőknél a 30–39 évesek közé tartozott. A 40 évesnél fiatalabb korosztályt nagy mobilitás jellemzi. Az ingázás legfontosabb okai között az önálló egzisztencia megteremtése, az iskolai tanulmányok befejeztével szakmai gyakorlat, illetve nyelvismeret megszerzése, fejlesztése emelhető ki (KSH 2015a).

Az ingázást nagyobb részben a férfiak vállalják. A férfiakat – a hagyományos családfenntartó szerep miatt – a család mellett is nagyobb mobilitás jellemzi. A nők esetében a családban betöltött szerepükből adódóan kevesebben ingáznak, a külföldi ingázás során a nagyobb távolságok megtétele a családjuk számára kevésbé vonzó. A nemek szerinti összetételben ugyanakkor a nőknél jelentős változás történt az új évezred első évtizedében. 2001 és 2011 között az ingázó nők száma közel nyolcszorosára – mintegy 8 ezer főre – emelkedett, így arányuk az elingázók között 20-ról 29%-ra nőtt. A 2011. évi népszámlálás adatai alapján a határon túlra ingázóknál a férfi-nő arány százalékban 71:29 volt (KSH 2015a). A nők arányának emelkedése a külföldre ingázók között azzal is magyarázható, hogy a szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozások esetében sok szolgáltatási terület jelentős számban foglalkoztat nőket. Arányuk magas a kereskedelmi és a szolgáltatási területeken, valamint a hagyományos női munkakörökben (például bolti eladó, pénztáros, fodrász, kozmetikus, manikűrös, gyermekfelügyelő, házi gondozó, pultos, házvezetőnő stb.).

A 2011. évi népszámlálás adatai alapján összességében a külföldre ingázók 44%-a szakmunkás-bizonyítvánnyal, szakmai oklevéllel, 34%-a érettségivel rendelkezett (KSH 2015a). Az ezredforduló óta jelentősen megváltozott az ingázók összetétele: megkezdődött a magasabb végzettséggel rendelkezők külföldre ingázása. Az érettségivel rendelkező munkavállalók száma több mint hatszorosára, a felsőfokú végzettségűeké közel tízszeresére emelkedett, és együttes arányuk 49%-ra nőtt 2001 és 2011 között. A foglalkoztatottakhoz és az ingázókhöz hasonlóan a külföldre elingázó

munkavállalók között a nők a magasabban képzettek: a külföldre ingázó férfiak több mint fele szakmunkás-, szakiskolai végzettséggel rendelkezett, míg a nők 44%-a érettségizett, 23%-a felsőfokú végzettségű volt a legutóbbi népszámlálás idején (KSH 2015a).

2001-ben az elingázók több mint kétharmada három nemzetgazdasági ágban dolgozott: az iparban, az építőiparban és a vendéglátásban. Tíz évvel később ezen ágak együttes hányada 50% alá csökkent. A mezőgazdaság, a kereskedelem, valamint a szállítás és raktározás szerepe a korábbihoz hasonló maradt, az egészségügyi szolgáltatás, illetve a háztartásokban végzett munka jelentősége viszont jóval nagyobb lett. Kézelfogható átstrukturálódás ment végbe a külföldre ingázók gazdasági ágazatok szerinti összetételében (Hárs 2012).

Külföldön a szakmai oklevéllel rendelkezők a legkeresettebbek (KSH 2015a). A külföldön munkát vállalók számára a kiemelt ágazatok közül a szakmunkás végzettségűek és a szakmai oklevéllel rendelkezők aránya a mezőgazdaságban, az iparban, az építőiparban, a szállítás és raktározásban, valamint a háztartások munkaadói tevékenységében egyaránt magasabb az összes ingázóra jellemzőnél. A vendéglátásban ugyanakkor az érettségizettek, az egészségügyi szolgáltatásban a felsőfokú végzettségűek aránya a magasabb.

Az ingázók többsége személygépkocsit használ, 23,5 ezren autóval járnak külföldi munkahelyükre. Ausztria irányába az ingázók 88, a szerb és a horvát határ irányába az ingázók 70%-a használ személygépkocsit. Az autóbusszal való munkába járás a Szerbiába, a Horvátországba és az Ukrajnába történő ingázás esetében gyakori. A külföldre elingázók – az összes ingázóhoz hasonlóan – többnyire legfeljebb egyórnyi távolságra ingáznak (KSH 2015a).

A külföldre ingázás meghatározó iránya: nyugat

A magasabb kereseti lehetőséget biztosító osztrák munkaerőpiacot 2011. május 1-jén teljesen megnyitották a magyar munkavállalók számára. A 2011. évi népszámlálás időpontjában a külföldre ingázó foglalkoztatottak 83%-a, 22,5 ezer fő dolgozott Ausztriában. Az Ausztriába irányuló ingázásban érintett települések döntően Győr-Moson-Sopron megye nyugati, észak-nyugati és Vas megye Szombathelytől a határ felé fekvő területeire koncentráálódtak. A 95 település többsége a határtól legfeljebb 20 km-re található (2. ábra). Az Ausztriába elingázók 72%-a férfi volt a népszámlálás időpontjában. A rendszeres közlekedéssel együtt járó terheket elsősorban a fiatalabb korosztályba tartozók vállalták, a munkavállalók negytedede a 30-as, negyede a 40-es éveiben járt, közel 60%-uk 40 évesnél fiatalabb volt. A felkínált munkák jellege alapján elsősorban az érettségi nélkül, szakmai oklevéllel rendelkezők és a középiskolát végzettek tudtak Ausztriában elhelyezkedni. Összességében az Ausztriába ingázók 48%-a szakiskolát, szakmunkásképzőt végzett, harmada érettségizett, tizede felsőfokú végzettséggel, 7,2%-uk legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezett. A külföldre ingázók 60%-a a szolgáltatási ágakban, a többi a mezőgaz-

daságban és a termelő szektorban kapott állást. Az ingázók között Győr-Moson-Sopron megyében kiemelt szerepe van a tartós vagy szezonális mezőgazdasági munkának. A foglalkoztatottak többsége az osztrák gazdaság meghatározó területein helyezkedett el: a vendéglátásban (20%), az iparban (17%) és az építőiparban (16%). Az elingázók döntő része fizikai munkát végzett (KSH 2015a).

A többi szomszédos ország Ausztriánál jóval kisebb vonzerőt gyakorolt a magyarországi munkavállalókra. A 2011. évi népszámlálás időpontjában a külföldre ingázók 8,8%-a, 2385 fő járt dolgozni Szlovákiába. Szlovákia esetében az elingázó foglalkoztatottak számát a Magyarországon élő szlovák állampolgárok anyaországba történő ingázása befolyásolja. A Szlovákiába ingázás területileg erősen koncentrálódik, alapvetően a szigetközi településekre. Hat települést emelhetünk ki Győr-Moson-Sopron észak-nyugati területéről: Rajka, Mosonmagyaróvár, Győr, Bezenye, Dunakiliti és Hegyeshalom. Az elingázók legnagyobb hányada életkortól függetlenül két nemzetgazdasági ágban, a kereskedelemben és a feldolgozóiparban dolgozott. A legutóbbi népszámlálás időpontjában a külföldre ingázók 5,6%-a, 1523 fő Romániában vállalt munkát. Románia esetében az erdélyi magyarlakta területekkel fennálló szoros kapcsolatok emelik az elingázók számát. Az ingázók döntő része közvetlenül a határ mellett fekvő területeken él, közel kétharmaduk Békés, Hajdú-Bihar vagy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei lakos. A Bihar megyével szomszédos Hajdú-Bihar megyéből járnak át legtöbbször Romániába dolgozni (KSH 2015a). Az ingázási folyamatot elsősorban a határ közeli román városok (Szatmárnémeti, Nagyvárad, Arad) európai uniós tagságra és a kedvezőbb ingatlanárakra reagáló, Magyarország felé is kiterjedő szuburbanizációja befolyásolja. Ugyanakkor a romániai bérek és munkafeltételek nem gyakorolnak kiemelkedő vonzerőt a Magyarországon élő munkavállalók számára, de a kedvezőtlen közlekedési viszonyok is gátolják a mobilitás erősödését. Bartus (2012) felhívta a figyelmet, hogy különösen a falvak esetében hiába javult jelentősen a közlekedés és az elérhetőség, s így módon az ingázást lehetővé tévő relációk száma az ezredforduló után, a falvakban a munkanélküliség a központokhoz viszonyítva nőtt. A román határ menti rurális periférián a külföldre ingázás tehát a magyar munkavállalók számára egyfajta menekülési utat is jelenthet a munkanélküliségből (Alpek et al. 2016).

A Romániába ingázó foglalkoztatottak 69%-a férfi volt, a külföldre ingázók között jóval magasabb az 50 évesnél idősebbek aránya. A keleti szomszédunkba ingázók nagyobb arányban töltenek be magasabb iskolai képzettséget igénylő foglalkozásokat, 70%-uk rendelkezett legalább érettségivel. Az átlagnál magasabb volt a gazdasági vezető, illetve a felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozásúak aránya. A Romániába ingázók 37%-a két területen, az iparban és a kereskedelemben dolgozott (KSH 2015a).

Ukrajnába a 2011. évi népszámlálás adatai alapján mindössze 215-en ingáztak, döntő többségük Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből (KSH 2015a). A napi ingázást ezen a határszakaszon negatívan befolyásolja és jelentősen csökkenti a várakozási

idő (Szalkai 2015). A déli határ mentén fekvő országok munkaerőpiaca sem jelent potenciális fogadó területet a magyarországi munkavállalók számára. 2011-ben Szerbiába 279 fő, Szlovéniába 172 fő, Horvátországba 66 fő ingázott (KSH 2015a).

Esettanulmány: ingázás a Bécs-Győr-Pozsony úgynevezett arany háromszög területén

Mint azt az előző fejezetben statisztikai adatokkal is alátámasztottuk, a magyar munkaerő külföldre ingázásában Ausztria játssza a meghatározó szerepet. Az osztrák–magyar–szlovák hármashatár különleges helyzete nemcsak gazdasági, hanem mobilitási szempontból is nagy jelentőségű, ezért esettanulmányként röviden ismertetjük a hármashatár térszerkezetét és az ingázás néhány történeti jellemzőjét. Mint arra Sík (2015) is felhívta a figyelmet, a hármashatárok fontos szerepet játszanak a határon átvélő kapcsolatokban, melyek vizsgálata során a történelmi szálak (útfüggőség), a térség társadalmi-gazdasági fejlődését erősen befolyásoló informális és formális gazdaságot, valamint a sajátos etnikai tagoltságot feltétlenül tekintetbe kell venni.

A határtérség Közép-Európa egyik dinamikusan fejlődő területe, amely két közeli főváros és egy gazdaságilag fejlett megyeszékhely vonzáskörzetét foglalja magában. A régió magterületét Bécs és vonzáskörzete alkotja, amely benyúlik Niederösterreich és Burgenland területére, s 15 járást, illetve 5 várost foglal magában. Pozsony vonzáskörzete három szlovákiai járásra terjed ki, illetve Győr-Moson-Sopron megye észak-nyugati területére is. A régió harmadik központja Győr. A régióba magyar oldalról Győr-Moson-Sopron megye egész területét sorolhatjuk, ugyanis közel 150 km-es határszakaszon érintkezik a két szomszédos országgal, és velük mindig is jelentős történelmi, gazdasági hagyományokkal és kapcsolatokkal rendelkezett (Rechnitzer 2005).

A Bécs–Pozsony–Győr térség elhelyezkedése rendkívül kedvező, s mindhárom országban nagyrészt a legfejlettebb területeket foglalja magában. A szlovák GDP közel felét Pozsony és vonzáskörzete adja. A magyar oldalon Nyugat-Dunántúl rendelkezik Budapest után a legmagasabb egy főre jutó GDP-vel. Habár osztrák oldalon alacsonyabb fejlettségű tartományok találhatóak, Bécs gazdasági potenciálja mégis az előzőkhöz hasonló, kedvező feltételeket teremt (Hardi 2008).

A terület nemzetközi szinten nagyon jó versenyképességgel és versenypotenciállal rendelkezik, a hármashatár mentén dinamikusan fejlődő és gyorsan modernizálódó térségek találhatóak egymás mellett. A tágabb térségben ez az úgynevezett arany háromszög rendelkezik a legmagasabb gazdasági mutatókkal, s tőle távolodva (különösen déli irányban) jelentősen csökken a gazdasági fejlettség szintje. A humán erőforrás szerinti összetétel is kedvező a szlovák és a magyar oldalon, illetve Bécsben az országos átlagnál magasabb a befejezett iskolai végzettség és magasabb a szakképzettek aránya, továbbá magasabb színvonalú a munkakultúra és rugalmasabb a munkaerő.

A települések közötti hagyományos munkaerőcsere – a határok második világháború utáni lezárásáig – mindig is jellemző volt a területre. A szocialista időszakban Ausztria és Magyarország között kétoldalú államközi szerződések szabályozták a munkavállalást, illetve az 1980-as évek végén a szakmai kamarák szervezték a munkaügyi együttműködést. A rendszerváltozás után 1991-től indult meg a munkaügyi központok között a szorosabb szakmai munka. Intézményes keretek között pedig a Határ menti Regionális Tanácsban, majd később a West/Nyugat Pannónia Eurégióban (Hardi 2005). Az 1990-es években a Magyarországról Ausztriába naponta ingázó munkavállalók számát 12–15 ezer főre becsülték a szakemberek. A magyar munkaerőpiacon mindez a határ menti városokban egyes szakmákban jelentős munkaerő- és szakemberhiányhoz vezetett (Rechnitzer 1999). A külföldi munkavállalás hajtómotorja magyar oldalról a két ország bérszínvonalának különbsége (3. táblázat). Osztrák oldalon különösen a szakmunkások iránt mutatkozik nagy igény. Mivel a két ország átlagkeresetei között szakmától függően három-négyszeres jövedelmi különbség is lehet, nem véletlen, hogy elsősorban a szakmunkások vesznek részt az ingázó munkavállalásban (például vendéglátás, gasztronómia, vasipari munkák).

3. táblázat

**A legkeresettebb foglalkozások* és bruttó havi átlagkeresetek
Ausztriában és Magyarországon, 2016**

Most wanted jobs* and its average salaries in Austria and Hungary

(euró)

Foglalkozás	Ausztria	Magyarország
1. Felszolgáló	1420–1580	460
2. Szakács	1390–1540	500
3. Beosztott eladó	1500–1600	420
4. Irodai, szállodai és egyéb takarító, kisegítő (5.)	1320–1460	380
5. Konyhai kisegítő (4.)	1320–1460	420
6. Víz-, gáz- és csővezeték-szerelő	1960–2180	560
7. Gépésztechnikus (alkalmi munkás)	2160-2670 (-)	690 (350–420)
8. Építőipari villanyszerelő (ács, asztalos)	2160–2400 (1620–1790)	570 (500)
9. Esztergályos (műszaki technikus)	1910–2130 (-)	550 (520–820)
10. Fodrász (vezető eladó)	1480-1640 (-)	570 (-)

* Zárójelben az országos sorrendtől Burgenlandban eltérő foglalkozások vagy azok pozíciói szerepelnek.

Forrás: www.gehaltskompass.at, www.fizetesek.hu, 2016 (1 euró=310 forint),

A naponta ingázók száma napjainkban 10 ezer fő körül van, amely a nyári és az őszi idénymunkák idején jelentősen emelkedik. Az elmúlt években a feketemunka aránya jelentősen csökkent az osztrák munkaerőpiacon. Osztrák oldalról elsősorban a vállalkozói réteg és a multinacionális cégek menedzseri rétege ingázik a magyar oldalra (Hardi 2005). Az osztrák–magyar határszakasz jellemzőit a 4. táblázatban egy SWOT-analízis segítségével foglaltuk össze.

4. táblázat

**A közepes/alacsony szintű határon átívelő ingázással rendelkező
osztrák-magyar határszakasz SWOT-analízise**
SWOT analysis of the Austro-Hungarian border area
with an intermediate/low level of cross-border commuting

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> – A határon átívelő kapcsolatok kiépült hálózata, gazdag tradíciókkal. – A munkaerő erős motivációja az ingázásra. – Rugalmasság és nyitottság az idegen ország munkaerőpiacára. – Növekvő kínálat a támogató háttérintézményekben és hálózatokban. 	<ul style="list-style-type: none"> – Gyakori nyelvi nehézségek, a nyelvismeret hiánya. – Az oktatási rendszerek rugalmatlansága és átjárhatatlansága. – Kedvezőtlen elérhetőségi és közlekedési viszonyok. – A szomszédos ország jogszabályainak hiányos ismerete, bizonytalanság. – Eltérő kulturális háttér, munkamorál. – A politikai akarat hiánya egy integrált munkaerőpiac létrehozására.
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> – A munkaerőpiac jobb átláthatósága. – A határon átívelő kooperáció erősítése a gazdaság és a vállalozási kedv növelése érdekében. – Új lehetőségek a munkavállalók és munkaadók számára. – Nemzetközi szerződések a határon átívelő kooperációk érdekében. – A hazatelepülők tapasztalata és tudása. 	<ul style="list-style-type: none"> – A jövedelmekben és életminőségben tapasztalható nagy különbségek. – A vendégmunkások kedvezőtlenebb helyzete a helyi munkaerőpiacon. – A kvalifikált munkaerő ingázása, a hiányszakmák kialakulása. – A fiatalok elingázása és elvándorlása más országokba vagy városi agglomerációkba.

Forrás: Ramírez–Winkler (2012) alapján. Az ingázás szintjének meghatározása az Association of European Border Regions nemzetközi összehasonlító felmérésének módszertanán alapul.

Csehszlovákia és Magyarország 1985-ben írt alá nemzetközi egyezményt a kölcsönös munkavállalás feltételeiről. A rendszerváltozás után, az 1990-es években a gazdasági hanyatlás következtében gyakorlatilag megszűnt a határon átívelő kölcsönös munkavállalás. 1999-től dinamikusan növekedett az ingázó munkavállalók száma. A magyar terület az 1990-es évek gazdasági fellendülésének köszönhetően a munkaerőhiányt az ezredforduló után már a szlovák oldalról pótolta, ami kedvező hatással volt a Pozsonytól távolabb fekvő, magasabb munkanélküliséggel küzdő délszlovákiai területek munkaerőpiacára. A 2000-es évek közepén a becslések szerint már közel 30 ezer szlovákiai munkavállaló ingázott Magyarországra. Az évtized második felében a rohamosan fejlődő szlovák gazdaság viszont folyamatosan felszívta az ingázókat, így az onnan elingázók száma csökkent, sőt a Pozsonyi agglomerációban megjelentek a Magyarországról beingázók is. Az ingázók között legnagyobb

arányban – hasonlóan az osztrák–magyar határszakaszhoz – a szakmunkások vannak (Hardi–Lamppl 2008). A szlovák munkaerőpiac hiányszakmái jelentősen eltérnek az osztráktól, illetve az átlagkeresetektől realizálható többletbevétel (5. táblázat) lényegesen kisebb, mint az osztrák–magyar határon. Így nem véletlen, hogy a szlovák munkaerőpiac korántsem olyan kedvelt a magyar ingázók körében, mint az osztrák.

5. táblázat

**A legkeresettebb foglalkozások* és bruttó havi átlagkeresetek
Szlovákiában és Magyarországon, 2016**
Most wanted jobs* and its average salaries in Slovakia and Hungary

(euró)		
Foglalkozás	Szlovákia	Magyarország
1. Fegyveres erő	1 200	950
2. Gyógypedagógus (5)	740	660
3. Idegenvezető	640	560
4. Mozdonyvezető	770	1 120
5. Utcai és piaci árus (2)	540	410
6. Biológus, botanikus, zoológus	850	730
7. Óvodapedagógus (6) (Szakmai szolgáltatás vezető)	610 (–)	630 (–)
8. Rakodómunkás	–	420
9. Kovács (utcai árus)	– (–)	– (–)
10. Manöken, modell (Hajós)	1 500 (–)	– (1 100)

* Zárójelben az országos sorrendtől a Pozsonyi kerületben eltérő foglalkozások vagy azok pozíciói szerepelnek.
Forrás: www.platy.sk, www.fizetesek.hu, 2016 (1 euró=310 forint).

Az ingázás vizsgálatánál meg kell említenünk a közép- és felsőoktatási intézmények szerepét is, hiszen a szlovákiai magyar kultúra megőrzésében és ápolásában mindig kiemelkedő szerepet játszottak az anyaország oktatási intézményei. Szlovákiában a magyar nyelven is oktató szakközépiskolák és szakmunkásiskolák száma bővült a rendszerváltozást követő két évtizedben, a magyarul tanuló diákok száma viszont csökkent. Magyarországra többnyire közvetlenül a határ menti településekről érkeznek diákok, elsősorban azok, akik Magyarországon szeretnék folytatni felsőfokú tanulmányaikat, és ehhez magyar érettségi szükséges. A felsőoktatási intézmények közül kiemelkedik a győri egyetem műszaki, gazdasági és jogi képzése, ahová az ezredforduló óta egyre nagyobb számban érkeznek hallgatók Szlovákiából (Hardi–Lamppl 2008). A magyar–szlovák határszakasz jellemzőit a 6. táblázat mutatja be.

6. táblázat

**Az alacsony szintű határon átívelő ingázással rendelkező
szlovák–magyar határszakasz SWOT-analízise**
SWOT analysis of the border area between Slovakia and Hungary
with an intermediate/low level of cross-border commuting

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> – A határon átívelő kooperáció funkcionális hálózatai. – A munkaerő erős motivációja az ingázásra. – Helyi kezdeményezések, erős pozíciókkal. 	<ul style="list-style-type: none"> – Strukturális problémák a munkaerőpiacon. – Magas munkanélküliségi ráta a fiatalok körében. – Kedvezőtlen elérhetőségi és közlekedési viszonyok. – Kevés háttérrel ellátott mobil munkaerő részére. – Kevésbé vonzó jövedelmi különbségek.
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> – A határon átívelő kooperáció erősítése a gazdaság és a vállalkozási kedv növelése érdekében. – Támogató háttérrel ellátottak és intézmények a mobil munkaerő részére. – Az ipari és képzési klaszterek kialakítása a határmenti régióban. – A munkaerőpiac közös monitoringja. – A korábbi jó gyakorlatok és megoldások alkalmazása. 	<ul style="list-style-type: none"> – A fiatalok elvándorlása más országokba vagy városi agglomerációkba. – A helyi munkaerő és munkakeresők nemzetközi összehasonlításban gyenge pozíciója. – Kedvezőtlen demográfiai viszonyok.

Forrás: Ramírez–Winkler (2012) alapján. Az ingázás szintjének meghatározása az Association of European Border Regions nemzetközi összehasonlító felmérésének módszertanán alapul.

Összefoglalás

A cirkulációs munkaerő-mobilitás vizsgálata során kitüntetett figyelmet kap az államhatárokat átlépő nemzetközi munkaerőmozgás, jóllehet nagysága a teljes munkaerőmozgáshoz képest általában nem jelentős. Így van ez Magyarország esetében is. A kisebb földrajzi távolságot áthidaló, a munkavállaló lakó- és munkahelye közötti periodikus vándorlás (ingázás) jelentősége, aránya, a munkaerő térbeli mobilitása hazánkban a rendszerváltozás óta egyértelműen nőtt. Ennek hátterében a munkahelyek és a munkaerő térbeli elkülönülésének gyakoribbá válása, illetve a munkaerő-mobilitás új formáinak terjedése áll.

A határon átívelő ingázásról összességében megállapíthatjuk, hogy az ingázás megkezdéséről szóló döntéseket egyértelműen a gazdasági okok határozzák meg, az életút előrehaladtával azonban a szociális okok kerülnek előtérbe. A gazdasági és a szociális okok között tehát az idő múlásával elmozdulás következhet be valamelyik irányba. A nemzetközi és a hazai tapasztalat is azt mutatja, hogy a gazdasági és a

szociális (elsősorban családi) szempontok közötti ingadozás hosszú távon elkíséri az ingázót. Egy ingázó számára a végleges hazatérés sok esetben jelentős kihívást jelent, hiszen vissza kell illeszkednie. Az ingázó esetében a rendszeres visszatéréssel fenn tartható a kapcsolat a kibocsátó országgal, azaz megmaradnak a szociális kapcsolatok és a személyes kapcsolati hálók. Az ingázás mögött tulajdonképpen két nézőpont ütközik: a fogadó ország mint „jó állam” kedvező gazdasági feltételekkel, átlátható és demokratikus viszonyokkal áll szemben a kevésbé kedvező gazdasági viszonyokkal rendelkező kibocsátó ország társadalmával és erős szociális kapcsolataival.

A külföldre ingázás mögött alapvetően a kibocsátó és a fogadó ország munkaerőpiacai között fennálló jövedelmi különbségek húzódnak meg. Az ingázók külföldön a munkaerőpiacon, anyaországukban – a magasabb fizetések következtében – az ingatlanpiacon jelentkeznek versenytársként a helyiekkel szemben, ami óhatatlanul a konfliktusok kiéleződéséhez vezethet mind a kibocsátó, mind a fogadó országban. A rendszeresen visszatérő ingázók a magasabb külföldi jövedelmüknek köszönhetően ugyanakkor aktívan hozzájárulnak a helyi gazdaság fejlődéséhez, s hosszú távon elősegíthetik az adott terület gazdasági felzárkózását.

A külföldre ingázás meghatározó iránya nyugat, vagyis legtöbben Ausztriába járnak át dolgozni napi (vagy heti) rendszerességgel. Ennek megfelelően a külföldre ingázás által erőteljesen érintett települések az ország észak-nyugati és nyugati határszélén koncentrálnak. Magyarországon a külföldre ingázók a nagyobb mobilitású csoportokból kerülnek ki: 70%-uk férfi, közel 60%-uk fiatalabb 40 évesnél. Többségük középfokú végzettséggel, ezen belül is elsősorban szakiskolai vagy szakmunkásbizonyítvánnyal rendelkezik. Képzettségüknek megfelelően a külföldre elingázó foglalkoztatottak elsősorban három területen találnak munkát: a vendéglátásban, az iparban és az építőiparban. Emellett szintén jelentős hányadukat a kereskedelem, a szállítás és raktározás, valamint a mezőgazdaság foglalkoztatja. Külföldre alapvetően közúton, autóval ingáznak a dolgozók, az utazás időtartama a munkavállalók közel háromnegyede esetében legfeljebb egy órát vett igénybe naponta.

Köszönetnyilvánítás

A kutatást az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) K105534 és K119710 számú projektjei támogatták. A tanulmányban közreadott ismereteket a Pallas Athéné Geopolitikai Alapítvány (PAGEO) által meghirdetett és az Aktív Társadalom Alapítvány által elnyert Publikációs és kutatói program elnevezésű pályázat keretében tártuk fel.

IRODALOM

- ALPEK, B. L.–TÉSITS, R.–BOKOR, L. (2016): Group-specific Analysis of Commuting in the Most Disadvantaged Areas of Hungary *Regional Statistics* 6 (1): 54–81.
- BARTUS, T. (2012): Területi különbségek és ingázás In: FAZEKAS, K.–SCHARLE, Á. (szerk.): *Nyugdíj, segély, közmunka: a magyar foglalkoztatáspolitikai két évtizede, 1990-2010* pp. 247–258., Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet – MTA KRTK KTI, Budapest.
- BOOT, N. – WOLFF, G. B. (2015): Cross-border commuters and trips: the relevance of Schengen. <http://bruegel.org/2015/12/cross-border-commuters-and-trips-the-relevance-of-schengen/> (letöltve: 2016.05.12.)
- BURDA, M. C. (1995): Migration and the Option Value of Waiting *Economic and Social Review* 27 (1): 1–19.
- CARLING, J.–BOLOGNANI, M.–ERDAL, M. B.–ROJAN, E.–EZZATI, R. T.–OEPPEIN, C.–PAASCHE, E.–PETTERSEN, S. V.–SAGMO, T. H. (2015): *Possibilities and Realities of Return Migration*. Peace Research Institute, Oslo.
- CASTLES, S.–MILLER, M. J. (2003): *The Age of Migration* MacMillan Press, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London.
- FREDERIKSEN, A.–HALLIDAY, T.–KOCH, A. K. (2010): *What do we work for? An anatomy of pre and post-tax earnings growth* IZA DP. No. 5298, November. Bonn.
- HARDI, T.–LAMPL, ZS. (2008): Határon átívelő ingázás a szlovák- magyar határtérségben *Tér és Társadalom* 22 (3): 109–126.
- HARDI, T. (2005): Határon átívelő ingázás, munkavállalás az osztrák–magyar határtérségben *Tér és Társadalom* 19 (2): 65–81.
- HARDI, T. (2008): A határtérség térszerkezeti jellemzői *Tér és Társadalom* 22 (3): 3–25.
- HÁRS, Á. (2012): *A munkaerő migrációja Magyarországon a kilencvenes és a kétezres években* Bevándorlás és elvándorlás a munkaerő-felmérés adatai alapján. Műhelytanulmányok. MTA KRTK KTI, Budapest.
- HONVÁRI, J. (2014): A nemzetközi munkaerő-migráció elmélete *Prosperitas* 1 (2): 88–101.
- ILLÉS, S.–KINCSES, Á. (2009): Migráció és cirkuláció *Statisztikai Szemle* 87 (7–8): 729–747.
- ILLÉS, S.–KINCSES, Á. (2012): Hungary as Receiving Country for Circulars *Hungarian Geographical Bulletin* 61 (3): 197–218.
- KISS, J. P.–SZALKAI, G. (2014): A foglalkoztatás területi koncentrációjának változásai Magyarországon a népszámlálások ingázási adatai alapján, 1990-2011 *Területi Statisztika* 54 (5): 415–447.
- KOVÁCS, Z.–EGEDY, T.–SZABÓ, B. (2015): Az ingázás területi jellemzőinek változása Magyarországon a rendszerváltozás után *Területi Statisztika* 55 (3): 233–253.
- KSH (2015a): *Ingázás a határ mentén* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH (2015b): *Módszertani megjegyzések, fogalmak* Népszámlálás 2011. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- LADOS, G.–HEGEDŰS, G. (2016): Returning home: An evaluation of Hungarian return migration. *Hungarian Geographical Bulletin* 65 (4): 321–330.

- NERB, G.–HITZELSBERGER, F.–WÖIDICH, A.–POMMER, S.–HEMMER, S.–HECZKO, P. (2009): *Scientific Report on the Mobility of Cross-Border Workers within the EU-27/EEA/EFTA Countries* European Commission DG Employment and Social Affairs, MKW Wirtschaftsforschung GmbH., Empirica Kft. Munich–Sopron.
- PIRES, A. G. (2015): Brain drain and brain waste *Journal of Economic Development* 40 (1): 1–34.
- RAMÍREZ, M. G.–WINKLER, A. (2012): *Information services for cross-border workers in European border regions* Association of European Border Regions, Gronau.
- RAZIN, A.–SADKA, E. (2010): *Fiscal and Migration Competition*. NBER Working Paper Series. WP16224. National Bureau of Economic Research, Cambridge.
- RECHNITZER, J. (1999): Az osztrák–magyar határ menti együttműködés a kilencvenes években In: NÁRAI M. – RECHNITZER J. *Elválaszt és összeköt a határ – Társadalmi-gazdasági változások az osztrák–magyar határ menti térségben* pp. 73–128., MTA RKK, Pécs–Győr.
- RECHNITZER, J. (2005): Az osztrák–magyar határ menti együttműködés múltja, jelene *Tér és Társadalom* 19 (2): 7–29.
- SÍK, E. (2015): Adalékok a hármashatár háromszoros beágyazottságához In: SÍK, E. – SURÁNYI, R.: *Határhatások* pp. 34–94., ELTE Társadalomtudományi Kar, Tárki Társadalomkutatási Intézet Zrt. Budapest.
- SZALKAI, G. (2015): Elérhetőségi viszonyok In: SÍK E. – SURÁNYI R.: *Határhatások* p. 95–115., ELTE Társadalomtudományi Kar, Tárki Társadalomkutatási Intézet Zrt. Budapest.
- WILLE, CH. (2012): *Grenzgänger und Räume der Grenze – Raumkonstruktionen in der Großregion SaarLoLux* Luxemburg –Studien, Band 1., Peter LangVerlag, Frankfurt.